

KORNELIJA AJLEC – PETER MIKŠA
Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija

MATIJA ZORN
Znanstvenoistraživački centar Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, Ljubljana,
Slovenija

Izvorni znanstveni članak
UDK 94(497.12)“1920/1945“(091)

Zapadna jugoslavenska granica u današnjoj Sloveniji od kraja Prvoga do kraja Drugoga svjetskog rata*

Autori obrađuju oblikovanje i značajke zapadne jugoslavenske granice na današnjem teritoriju Slovenije od kraja Prvog svjetskog rata do kraja Drugog svjetskog rata. Opisuju rapalsku granicu koja je pratila razvođe između jadranskog područja i porječja Save; u sjevernom dijelu po Julijskim Alpama, u srednjem dijelu po brdima predalpskog svijeta, a u južnom dijelu po Dinarskom gorju. Nakon sklopljenog dogovora o granici obje su je strane počele utvrđivati. Prvi su s time počeli Talijani dvadesetih godina 20. stoljeća. Do većeg utvrđivanja, poznatog kao „Alpski zid“, na talijanskoj strani došlo je 1931. Na jugoslavenskoj strani slična inicijativa pojavila se sredinom dvadesetih godina, a prije 1935. nije došlo do većeg utvrđivanja, kada su počeli s izgradnjom Rupnikove linije.

Nakon okupacije Kraljevine Jugoslavije 1941. Talijani su zajedno s Nijemcima potpisali novi dogovor o svojoj istočnoj granici. Sjeverni dio rapalske granice još uvijek je služio kao državna granica između Italije i Njemačke, a njezin južni dio postao je unutarnja talijanska pokrajinska granica. Nakon Drugog svjetskog rata granica između Italije i Jugoslavije bila je pomaknuta prema zapadu, puno bliže slovenskoj zapadnoj etničkoj granici.

Ključne riječi: rapalska granica, Alpski zid, Rupnikova linija, Prvi svjetski rat, Drugi svjetski rat, Italija, Slovenija

---

* Ovaj članak nastao je u okviru istraživačkog projekta „Učinite mi ovu zemlju opet njemačkom... talijanskom... mađarskom... hrvatskom! Uloga okupacijskih granica u politici odnarođivanja i životu slovenskog stanovništva“ (J6-8248), koji vodi prof. dr. Bože Repe te istraživačkih programa „Slovenska povijest“ (P6-0235) i „Geografija Slovenije“ (P6-0101), koje financira Javna agencija za istraživačku djelatnost Republike Slovenije (Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije).

Uvod

Zapadna granica nove države – Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca – nakon Prvog svjetskog rata, rapalska granica,¹ bila je rezultat dogovora iz 1920. godine. U gradu Santa Margherita Ligure kod Rapalla na Ligurskoj obali Kraljevina SHS i Kraljevina Italija potvrdile su ugovor kojim je nakon Prvog svjetskog rata određena granica između dviju država.² Ona je presijecala slovenski etnički teritorij jer su u okvir Kraljevine Italije prešle nekadašnje austrijske zemlje Goriška s Istrom, velik dio Kranjske (Bela Peč u Gorenjskoj i veći dio Notranjske s Idrijom, Črnim Vrhom, Vipavom, Postojnom, Pivkom, Senožečama i Ilirskom Bistricom) te dio Koruške (Kanalska dolina). Sa stajališta Slovenaca, Italija je dobila trećinu slovenskog etničkog teritorija.³ Priključen teritorij na području današnje Slovenije i Istre Talijani su nazvali *Venezia Giulia*, a Slovenci i Hrvati Julijska krajina.⁴

Prije nastanka granice

Pretpriču o rapalskoj granici možemo slijediti barem od druge polovice 19. stoljeća, odnosno od osnivanja Italije. Kraljevina Italija, koja je sebe smatrala nasljednicom Rimskog Carstva, s tom je namjenom iskorištavala rimske ostatke izvan svojih granica. „U tom duhu treba razumjeti studije talijanskih istraživača o rimskim blokadama na istočnoj talijanskoj granici u vremenu od 1920. godine⁵ [...] koje su svoje političko značenje dobile već predratnom iredentističkom propagandom.“⁶ Talijansko građanstvo u

- 1 Peter Mikša i Matija Zorn, Rapalska meja: četrt stoletja obstoja in stoletje dediščine, u: *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*, ur. Kornelija Ajlec, Bojan Balkovec, Božo Repe, Ljubljana 2018, 605–641.
- 2 Gunther Böing (ur.), *Svetovna zgodovina: od začetkov do danes*, Ljubljana 1976, 547.
- 3 Aneksijom tog teritorija, ali i dijelova današnje Hrvatske u Istri i Dalmaciji te 1924. priključenom Rijekom Italija je dobila 908.834 ha teritorija s 901.364 stanovnika (Milica Kacin Wohinc, Jože Pirjevec, *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*, Ljubljana 2000, 27). Prema popisu stanovništva 1910. godine od toga je bilo 421.444 ili 43 % ljudi koji su govorili talijanski razgovorni jezik, 479.730 ljudi slavenskog izvora, od kojih je 327.230 odnosno 33 % bilo Slovenaca. Paolo Ziller, *La Venezia Giulia dalla dissoluzione dell' Austria-Ungheria al Regno d'Italia*, u: *Friuli e Venezia Giulia storia del'900*, Giampaolo Vandevit (ur.), Gorizia 1997, 161-182.
- 4 Tone Ferenc, Milica Kacin Wohinz, Tone Zorn, *Slovenci v zamejstvu: pregled zgodovine 1918-1945*, Ljubljana 1974, 26.
- 5 Remo Bitelli, *Claustra Alpium Iuliarum, il confine di Rapallo e il fascismo: archeologia come esempio di continuità = Claustra Alpium Iuliarum, rapalska meja in fašizem: arheologija kot primer kontinuitete*, Koper 1999, 27. U vremenu dok se u Parizu odvijala mirovna konferencija, izdat je ukaz da se detaljno locira ruševine rimskog limesa, koji su koristili i kao protuargument stajalištu Wilsona (Bitelli, *Claustra Alpium Iuliarum*, 34, 37, 39). Prema mišljenju Bitellija (*Claustra Alpium Iuliarum*, 38, 41), rapalska granica nije uzimala u obzir tok limesa, nego su prevladali drugi čimbenici, npr. geografska „pripadnost“ talijanskom poluotoku odnosno potrebe obrane.
- 6 Ibid, 39.

Austro-Ugarskoj na novu je talijansku državu počelo gledati kao na maticu kojoj su se i sami željeli priključiti. S vremenom se razvila ideja o talijanskom imperijalizmu koji je Italija pokušavala ostvariti i na istočnom Jadranu i šire.⁷ Dobro im je došlo i Danteovo razmišljanje o tome da se granice Italije protežu do Kvarnera.⁸

Unatoč pristupanju Trojnom savezu (savezništvo između Austro-Ugarske, Njemačke i Italije) 1882. godine,⁹ vrhovno je zapovjedništvo talijanske vojske napravilo plan za rat protiv Austro-Ugarske. Plan se tijekom godina mijenjao, a promjenama se glavna talijanska obrana pomicala sve istočnije. Naime, osim obrane planirali su i okupaciju austrougarskog teritorija, kako bi zadobili „neoslobođeni teritorij“ (*terre redente*),¹⁰ odnosno pomogli svojim „neoslobođenim“ sunarodnjacima (*Italia irredenta*).¹¹

Početak Prvog svjetskog rata Italija je, unatoč prethodnom savezništvu u Trojnom savezu, proglasila neutralnost¹² te počela pregovarati i s Antantom i s Centralnim silama. U zamjenu za ulazak u rat htjela je dobiti što više teritorija. Već u kolovozu 1914. godine, Antanta joj je ponudila pojedine teritorije oko Tridenta (*Trentino*), doline Badia i Ampezzo, Trst, Vloru (Albanija), što Italiji nije bilo dovoljno. Italija je imala teritorijalne zahtjeve prema Austro-Ugarskoj, na koje ona nije pristala i pregovori su prekinuti 1915. godine. Zatim je silama Antante postavila nove uvjete za ulazak u rat i pregovorima uspješno dobila obećanje teritorija u južnoj Dalmaciji (bez poluotoka Pelješca). Tajni londonski sporazum (Londonski ugovor), koji je Italiji donio poslijeratnu istočnu granicu i kojim je Italija dobila tridentsko područje, Gorišku, Gradišku s Goricom, Trst, dijelove Notranjske, Istru te otoke Cres i Lošinj s okolnim otočićima, potpisan je 26. travnja 1915. godine.¹³ Unatoč tome što je tim sporazumom gotovo pola milijuna Slovenaca i Hrvata izgubilo dodir s maticom, on nije sadržavao nikakve obveze Italije prema etničkim manjinama.¹⁴

Porazom i raspadom Austro-Ugarske Italija je već u studenome 1918. godine „pobjedonosno“ zaposjela teritorije „Svete granice na istoku“ (*Sacro confine orientale*).¹⁵

7 Kacin Wohinc, Pirjevec, *Zgodovina Slovencev*, 17–18.

8 Tomaž Pavšič, Rapalska meja, u: *O rapalski meji – Zbornik mednarodnega simpozija ob 90. obletnici podpisa rapalske pogodbe*, Rok Klemenčič (ur.), Logatec 2010, 31.

9 Böing, *Svetovna zgodovina*, 516.

10 Pod time su mišljeni Julijska krajina, Zadar i Tridentska Venecija, koja je uključivala Južni Tirol, imenovanu Gornje Poadižje. Vidi: Milica Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918-1921*, Maribor, 1972, 515.

11 Böing, *Svetovna zgodovina*, 524.

12 Savezništvo Italije u Trojnom savezu olabavili su njezini dogovori s Francuskom (prije svega 1901. i 1906. godine), a ujedno se svojim iredentističkim zahtjevima otuđila od Austrije. Vidi: Ferdo Čulinović, *Riječka država. Od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, Zagreb 1953, 2.

13 Italiji dodijeljeni novi teritoriji navedeni su u 4. i 5. članku Ugovora (svih je 16), a u podtočki 4. članka određena je granica koja je razgraničila slovenski teritorij. Više: *Agreement between France, Russia, Great Britain and Italy, signed at London, April 26, 1915 by France; Russia. Treaties, etc, 1894–1917 (Nicholas II); Italy. Treaties, etc, 1900-1946 (Victor Emmanuel III)*, London 1920.

14 Čulinović, *Riječka država*, 184.

15 Talijani su do kraja rimske države željeli da granica Italije na sjeveroistoku još uvijek bude tamo gdje je bila u rimskim vremenima. Imenovali su je *Svetom granicom na istoku (Sacro confine orientale)*. Miha

Postupno, u skladu s odredbama primirja potpisanog 3. studenoga,¹⁶ Talijani su se pomicali za četama poražene austro-ugarske vojske u povlačenju i zaposjedali teritorije u smjeru prema liniji koju im je kao buduću istočnu državnu granicu obećavao Londonski ugovor. Cjelokupna demarkacijska linija bila je zauzeta 19. studenoga, dakle, za 15 dana, kao što je Talijanima ugovorom bilo dopušteno zauzimati novi teritorij.¹⁷ No, Italija je zauzela više teritorija nego što je bilo dogovoreno. U sporan teritorij ubrajali su se nekadašnji politički kotar Postojna i nekadašnji sudski kotar Idrija (bez Žirova) s dijelovima općina Grčarevec, Planina i Logatec. Zaposjela je i nekadašnji sudski kotar Trbiž i općinu Bela Peč, a željela je doći čak do Ljubljane, ali su je slovenski i srpski dobrovoljci u tome spriječili.¹⁸

Nastanak granice

Dogovor o granici pokušali su sklopiti na mirovnoj konferenciji u Parizu, koja je počela 12. siječnja 1919. godine.¹⁹ Na konferenciji koja je zasjedala do siječnja 1920. godine slovenske i hrvatske interese pretežno su zastupali delegati Kraljevine Srbije. Do dogovora nije došlo, stoga su između veljače i lipnja 1920. godine slijedili bilateralni pregovori između Kraljevine SHS i Italije, ali ni tada nije došlo do rješenja.²⁰ Obje su strane odbacile prijedlog američkog predsjednika Woodrowa Wilsona, koji nije priznavao Londonski ugovor.²¹

Novi bilateralni pregovori u okviru kojih su Talijani ustrajali na granici određenoj Londonskim ugovorom počeli su 8. studenoga 1920. godine; bili su u apsolutnoj političkoj nadmoći jer su rat završili kao velesila,²² za razliku od Kraljevine SHS koja se tek konstituirala, a imala je i otvorena granična pitanja sa šest susjednih zemalja.²³ Kad je riječ o granicama, za Slovence je, osim granice s Italijom, najproblematičnije bilo

Naglič, *Dediščina rapalske meje – Rupnikova linija in Alpski zid, življenje ob rapalski meji v letih 1918-43(47): Poskus utemeljitve nove muzejske zbirke*, Žiri 2005, 15.

16 Primirje je potpisano u 15 sati u vili Giusti u Padovi, po kojoj je nazvan i dokument. Sadržaj dokumenta usklađen je sa svim članicama Antante i Srbijom na sastanku u Parizu 31. listopada 1918. godine. Grega Žorž, „Italijanska zasedba slovenskih krajev v novembru 1918“, *Zgodovinski časopis*, 70 (3-4), 2016, 367.

17 Do tog datuma austro-ugarske jedinice morale su se konačno povući iza glavne demarkacijske linije. Više: isto tamo.

18 Kacin Wohinc, *Primorski Slovenci*, 515.

19 Nevenka Troha, Mirovna konferenca in oblikovanje mej, u: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848-1992*, 1. knjiga, Neven Borak et al. (ur.), Ljubljana 2006, 218-226, 218.

20 Ferenc et al, *Slovenci v zamejstvu*, 25.

21 Kacin Wohinc, Pirjevec, *Zgodovina Slovencev*, 33.

22 Grega Žorž, *Varovanje rapalske meje in vojaška navzočnost na območju XI. Armadnega zbora*, magistrsko delo, Jernej Zupančič (mentor), Ljubljana 2016, 28.

23 Bitelli, *Claustra Alpium Iuliarum*, 19.

pitanje Koruške, gdje je Kraljevina SHS nakon plebiscita izgubila južni dio Koruške.²⁴ Ujedno su je pritiskale i supotpisnice Londonskog ugovora, Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska. U takvim je razmjerima na kraju političko vodstvo Kraljevine SHS pristalo na talijanske uvjete.²⁵

Rapalski ugovor²⁶ potpisan je 12. studenoga 1920. godine.²⁷ Linija razgraničenja ugrubo je tekla razvođem između crnomorskog (porječje Save) i jadranskog područja,²⁸ u sjevernom dijelu Julijskim Alpama, u srednjem dijelu brdima predalpskog svijeta, a u južnom dijelu Dinarskim gorjem.²⁹ Granica se razvodnice držala u Julijskim Alpama, a u predalpskom gorju Talijani su iznudili granicu (negdje i više kilometara) preko razvodnice,³⁰ između ostaloga su dobili tri predalpska prijelaza (Petrovo brdo između Selške doline i Baške grape, sedlo Kladje između Poljanske doline i Cerknog te Ledinsko Raspotje između Žirova i Idrije). Time su npr. na žirovskom području taknuli u staro uređenje katastra, župa, škola i ostaloga, iako je Londonskim ugovorom određeno da se stara mjesna razgraničenja ne smiju dijeliti.³¹ Južnije, na području Dinarskog kraja, odsutnošću površinskih voda onemogućeno je jednostavno povlačenje razvodnice po površini između vodenih područja jer je vododijelnica ispod površine. Granica se nije prilagođavala ni kršnom reljefu, nego je pretežno tekla ravnim linijama između pojedinih vrhova.³²

Italija je ratifikacijom ugovora požurila i potvrdila je 17. prosinca (u donjem domu parlamenta – Komori) odnosno 27. prosinca (u gornjem domu – Senatu) 1920. godine.³³ Zbog javnog ogorčenja Kraljevina SHS ugovor nije predložila Narodnoj skupštini

24 Troha, Mirovna konferenca, 221.

25 Za Jugoslaviju su ugovor potpisali Milenko R. Vesnić, Ante Trumbić i Kosta Stojanović, a za Italiju Giovanni Giolitti, Carlo Sforca i Ivanoe Bonomi. Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci*, 374.

26 Original ugovora na talijanskom je jeziku jer su se obje strane dogovorile da će to biti zajednički jezik ugovora, a nakon toga će biti preveden još na srpski jezik (*Rapalski ugovor, objavljen u „Službenim novinama“ br. 141a od 27. juna 1921 god., i sporazum i konvencije između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije, objavljeni u „Službenim novinama“ br. 42 od 23 februara 1923 god., Beograd 1923*).

27 *Rapalski ugovor*.

28 Žorž, *Varovanje rapalske*, 28.

29 Tijek granice ugrubo je definiran 1. članom Rapalskog ugovora (u prilogu članka navodimo samo dio koji je vezan za područja Slovenije).

30 „Od Porezna dalje je strogo slijeđenje razvodnoj liniji manje primjetljivo, iako ona još uvijek određuje tijek granice. Politička i diplomatska premoć Italije tu najviše dolaze do izražaja, jer granica skoro u cjelini teče ispod razvodnice na štetu Jugoslavije. Značajni prijelazi i vrhovi su tako ostali u rukama Italije. [...] Za razliku od graničnih grebena Julijskih Alpi, tu je granica ponegdje teka između pojedinih seljačkih imanja, ali i preko sela. Stoga nije neočekivano da je najviše priča o graničnim događajima i životu uz granicu očuvano upravo na tom području.“ Žorž, *Varovanje rapalske*, 14-15. Vidi i: Rok Jarc, *Rapalska meja: primer reliktnne meje in njeni vplivi na družbeno prostorsko strukturo Zabodne Slovenije*, diplomsko delo, Milan Bufon (mentor), Ljubljana 2002, 64.

31 Naglič, *Dediščina rapalske meje*, 15-16.

32 Žorž, *Varovanje rapalske*, 16.

33 Čulinović, *Riječka država*, 185.

i tek ju je 8. prosinca 1920. godine objavila samo u službenim novinama,³⁴ i to bez objava i bez bilo kakvih objašnjenja. Tek 27. lipnja 1921. godine³⁵ ugovor su označili kao privremeni zakon koji će trajno stupiti na snagu nakon što ga potvrdi Narodna skupština Kraljevine SHS. To se dogodilo 1922. godine kada je Rapalski ugovor postao dio 130. člana Vidovdanskog ustava.³⁶

Potpisivanjem su se obje kraljevine obvezale da će osnovati mješovitu komisiju za razgraničenje koja će detaljno odrediti granicu. Komisija³⁷ je s radom počela u veljači 1921. godine, a završila krajem 1926. godine.³⁸ Zbog specifičnosti nove granice, koja je obuhvaćala kopnenu granicu, slobodnu državu Rijeku te talijansku enklavu Zadar, osnovane su tri komisije – svaka za svoj dio granice. Službeno su tako postojale komisije provincije Julijske krajine, Slobodne države Rijeke i Zadarskog okruga.³⁹ Cjelokupna granična linija na području današnje Slovenije i prema Rijeci, prema mjeranju komisije dužila je 244 km i 523,73 m, a nakon priključenja riječke države Italiji produžila se na gotovo 264 km (263 km i 934,43 m).⁴⁰

Za potrebe razgraničenja pripadnici talijanskog Vojnogeografskog instituta iz Firenze (*Istituto Geografico Militare*) 1920-1925. napravili su kartografsko mjerjenje. Od talijansko-austrijsko-jugoslavenske tromede na Peči do Rijeke napravili su 84 zemljovida u omjeru 1:5000.⁴¹

34 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 1920, br. 273.

35 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 1921, br. 141a.

36 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 1922, br. 224.

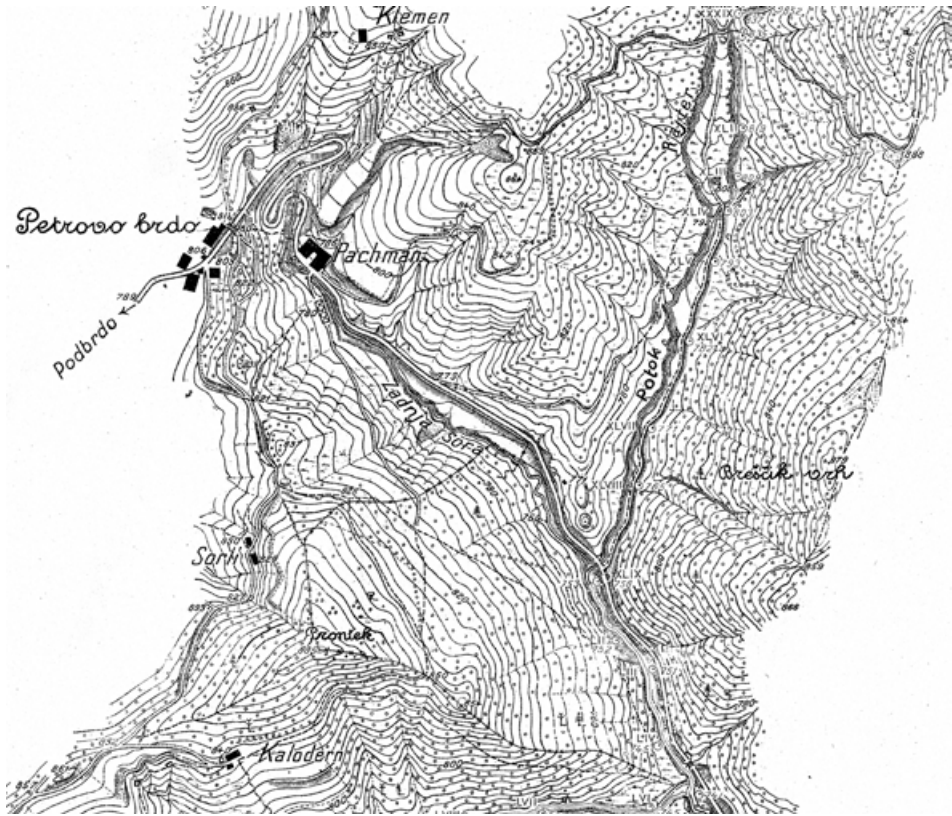
37 Imenovala se *Commissione italo – s.h.s. per la delimitazione dei confini fra il Regno d'Italia e il Regno S.H.S.*, a osnovana je 23. veljače 1921. u Ljubljani, gdje se prvi put i sastala (*Decisioni della commissione mista stabilita dalle convenzioni Nettuno e di Belgrado*, Roma 1929).

38 Žorž, *Varovanje rapalske*, 33-34.

39 *Decisioni della commissione*.

40 Žorž, *Varovanje rapalske*, 36.

41 *Ibid*, 9, 34. Pored same linije razgraničenja na tim su zemljovidima ucrtani i svi međaši, a u specijalnoj tablici za svaki je međaš označena njegova nadmorska visina, razdaljina od prethodnog odnosno do sljedećeg međaša te kumulativna razdaljina od međaša na tromedi.

Slika 1: Za potrebe razgraničenja 1920-1925. napravljeno je kartografsko mjerenje u omjeru 1:5000 na osnovi čega je jasno vidljivo razgraničenje na mikrorazini. Zemljovid prikazuje razgraničenje kod prijelaza Petroso Brdo koje nije pratilo razvodnicu, nego je teklo ispod nje (lijevo ili zapadno od granice je Italija, a desno ili istočno je Kraljevina SHS). Takvim razgraničenjem Talijani su si zbog strateških razloga prisvojili više prijelaza. Rimski brojevi i kružići pored njih znače lokacije medaša, a crta između njih predstavlja graničnu liniju između država. Granični prijelaz lociran je kod medaša br. XLIX.

Prelazak granice

Nastankom nove granice dojučerašnji su se susjedi našli u dvjema sasvim različitim državama i u različitim društvenim okolnostima. Prelazak granice obje su države uređivale postupno. Završni dogovori postignuti su 1924. godine u Rimu i, prije svega, u Nettunu 20. srpnja 1925. godine.⁴² Države su se dogovorile da će imati šest kategorija graničnih prijelaza:⁴³

42 Milica Kacin Wohinz, „Jugoslavansko-italijanske pogodbe med dvema svetovnima vojnama“, *Zgodovina v šoli*, 15 (1-2), 2006, 22.

43 Podaci o graničnim prijelazima preuzeti su prema Žorž, *Varovanje rapalske*, 39-45.

1. kategorija: opći granični prijelazi (*Varchi e passaggi per il movimento generale*); na teritoriju današnje Slovenije bilo ih je devet,¹

2. kategorija: granični prijelazi za kretanje u pograničnom pojasu (*Varchi per il movimento nella zona di frontiera*): na teritoriju današnje Slovenije bilo ih je 32 i omogućivali su mogućnost prijelaza lokalnom stanovništvu koje je imalo pogranične propusnice,

3. kategorija: granični prijelazi za vlasnike zemljišta (*Varchi per il movimento dei proprietari di beni a cavallo della linea di confine*): granični prijelazi bili su bez zgrada i graničnih službenika; na teritoriju današnje Slovenije bilo ih je 148. Zabilježeno je samo na kojem se odsjeku granice može prijeći granica; granični nadzor obavljale su patrola financijske policije,

4. kategorija: granični prijelazi za prenošenje robe (*Varchi di transito*): zbog raščlanjenosti granice trebalo je urediti i način prijevoza (najčešće drva) preko teritorija druge države bez plaćanja carine. Svi koji su imali pravo na dozvolu, prijevoz preko granice mogli su obavljati samo na graničnim prijelazima prve i druge kategorije,

5. kategorija: specijalni prijelazi (*Varchi speciali*): namijenjeni stanovnicima pograničnog područja koji su preko granice mogli voziti npr. građevinski materijal,

6. kategorija: sekundarni prijelazi (*Varchi secondari*): namijenjeni prostorno neograničenom prelasku liječnika, porodijskih babica i veterinaru u hitnim slučajevima, ali samo s prethodnim savjetovanjem, odnosno prijavom graničnim službama.

Utvrđivanje granice

Međunarodne se napetosti nakon Prvog svjetskog rata nisu smanjile, stoga su brojne europske države počele utvrđivati granice teritorija na način² da su izgradile utvrde i obrambene linije.³ Vjerovali su da će budući rat biti sličan prethodnom, dakle pozicijski.⁴ Kako bi svojim vojnicima uštedjeli „truljenje“ u blatnjavim jarcima i izloženost smrtonosnoj vatri mitraljeza i topova, gotovo su sve europske države počele graditi obimne sustave utvrđenja.⁵

1 U prvu kategoriju, koja odgovara današnjem obliku međunarodnog graničnog prijelaza svrstalo se devet graničnih prijelaza na teritoriju Slovenije. Granicu je bilo moguće prijeći na sedam cestovnih graničnih prijelaza: Rateče, Petrovo Brdo, Podpleče pri Cerknem, Žiri (Osojnica), Hotedršica, Gruden (Kalce), Planina (glavna cesta), te na graničnim prijelazima: na pruzi Ljubljana-Trbiž između željezničkih postaja Rateče i Bela Peč, na pruzi Jesenice-Gorica između željezničkih stanica Bohinjska Bistrica i Podbrdo te na pruzi Ljubljana-Trst između željezničkih stanica Rakek i Postojna. Rateče su zbog željezničkog i cestovnog graničnog prijelaza unutar istog naselja bile navedene kao jedan granični prijelaz. Preuzeto prema: Žorž, *Varovanje rapalske*, 39–45.

2 Joe E. Kaufmann, Robert M. Jurga, *Fortress Europe: European Fortifications of World War II*, Cambridge 1999.

3 Marko Štepec, Prevratno leto 1918 in razpad monarhije, u: *O rapalski meji – Zbornik mednarodnega simpozija ob 90. obletnici podpisa rapalske pogodbe*, Rok Klemenčič (ur.), Logatec 2010, 23.

4 Miloš Habrnál, Ladislav Čermák, Peter Drakulič, Zvezdan Marković, Aleš Zelenko, *Rupnikova črta in druge jugoslovske utrdbe iz obdobja 1926-1941*, Dvůr Králové nad Labem 2005, 13.

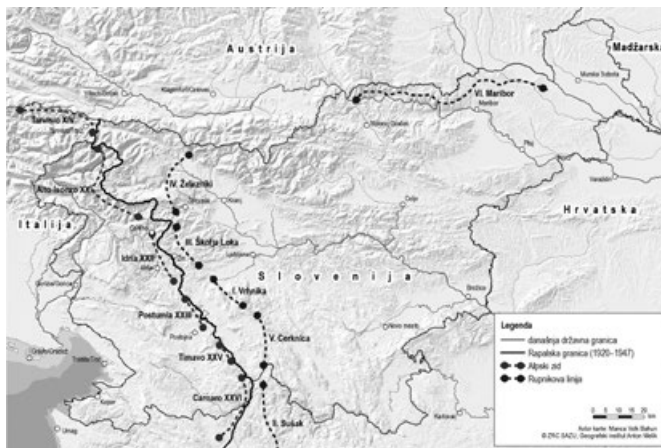
5 Ibid, 33.

Talijanska vojna doktrina, kao i doktrina drugih europskih zemalja, slijedila je francuski model izgradnje Maginotove linije u Francuskoj. Tomu je slijedila izgradnja Siegfriedove linije u Njemačkoj, Benešove u Čehoslovačkoj, Staljinove u Rusiji, Metaxasove u Grčkoj, *Position Fortifiée de Namur* (PFN) i *Position Fortifiée de Liège* (PFL) u Belgiji, obrambenog sustava Rduit u Švicarskoj i Mannerheimove linije u Finskoj.⁶ Italija je sustavom utvrđenih pozicija osigurala cjelokupnu sjevernu granicu od Đenovskog zaljeva do Slobodne države Rijeke. Tim potezom vladala je 1851 kilometrom granice, pri čemu se primarno usredotočila na osiguravanje granice s Francuskom i Jugoslavijom. Odsjek „jugoslavenskog“ dijela Alpskog zida bio je detaljnije definiran kao Istočni Alpski zid (*Vallo Alpino Orientale*).

Alpski zid

Za utvrđivanje granica Kraljevina Italija 1927. godine odredila je specijalnu komisiju. Rapalska je granica zbog specifičnog reljefa i tla ubrzo izuzeta iz jedinstvenog planiranja. Komisija je ukinuta 1929. godine, a planiranje i izvedba utvrđivanja povjerena XI. armadnom zboru. Zbor je cjelokupan tijek rapalske granice podijelio na sektore imenovane *settori di copertura*, u kojima su u podsektorima izvodili radove i nadzor pripadnici GAF-a (*Guardia alla Frontiera*). Nadzor nad rapalskom granicom podijeljen je na šest sektora (slika 2) koji su djelomično odgovarali podjeli Julijske krajine na pokrajine. Od tromede na sjeveru do Riječkog zaljeva slijedili su sektori: XXI Alto Isonzo (s trima podsektorima), XXII Idria (s trima podsektorima), XXIII Postumia (s dvama podsektorima), sa zapovjedništvom XI. armadnoga zbora u Vidmu, XXV Timavo, XXVI Carnaro (s dvama podsektorima), XXVII Fiume, sa zapovjedništvom V. armadnoga zbora u Trstu.⁷

Slika 2: Sektorska podjela obrambenih sustava uz rapalsku granicu.⁸

6 Kaufmann, Jurga, *Fortress Europe*.

7 Janez Peter Grom i Petra Štukovnik, „Sectoral division of Rapallo border defence systems and discovering the extent of the Rupnik Line fortification system“, *Igra Ustvarjalnosti*, 6, 2018, 32.

8 Ibid, 32.

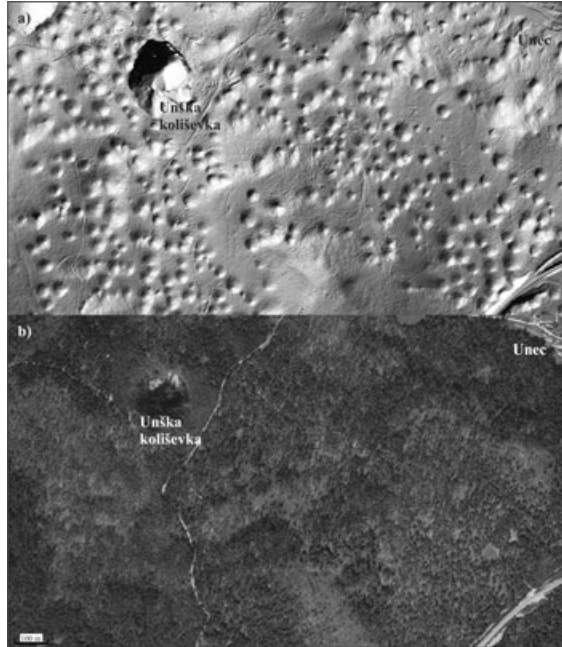

Slika 3: Vojarna na Slatniku (1609 m) (a) iznad Soriške planine oko koje se nalaze brojni utvrđeni položaji (b i c) (fotografirao Matija Zorn).

Do opširnijeg utvrđivanja na talijanskoj strani došlo je nakon siječnja 1931. godine⁹ kada je započeta izgradnja većeg broja podzemnih i nadzemnih utvrda i vojarni (slika 3).¹⁰ Alpski zid trebao je sastavljati dvije glavne linije utvrđenja. Prva je prolazila uz samu granicu, a druga nekoliko kilometara iza prve, pri čemu je udaljenost često ovisila o terenu.¹¹ Službeno je izgradnja obrambenog sustava počela 6. siječnja 1931. godine, kada je vrhovno zapovjedništvo izdalo okružnicu br. 200 *Smjernice organizacije stalne odbrane u gorskom svijetu (Direttive per la organizzazione difensiva permanente in montagna)*.¹² Da je talijanska vojska bila svjesna da današnji slovenski teritorij ima specifične reljefne (krš) i vegetacijske (velika pošumljenost) karakteristike (slika 4) u usporedbi s ostalim područjima na kojima su gradili Alpski zid, svjedoči okružnica br.

- 9 Matjaž Bizjak, *Italijanski obrambni načrti proti Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji in gradnja utrjenega obrambnega pasu na italijanski vzhodni meji (Rateče-Reka), 1927-1941*, doktorska disertacija, Gorazd Bajc (mentor) i Borut Klabjan (komentor), Koper 2016, 393.
- 10 Zid se prostirao uzduž cjelokupne talijanske kopnene granice: od Đenovskog zaljeva do grebena Alpi uzduž francuske, švicarske, austrijske i jugoslavenske granice do Riječkog zaljeva; dužio je čak 1850 km. Naglič, *Dediščina rapalske meje*, 54.
- 11 Aleksander Jankovič Potočnik, *Rupnikova linija – odkrivanje utrd ob rapalski meji*. Logatec 2009, 167-169.
- 12 Žorž, *Varovanje rapalske*, 105.

800 *Directive per la organizzazione difensiva nell'interno di zone boschive alla frontiera orientale* od 5. ožujka 1931. godine. Ostale okružnice bile su općenite i obrađivale su cjelokupno alpsko područje Italije, a ova je postavila smjernice za izgradnju utvrda isključivo na istočnoj granici.¹³

Slika 4: Za slovenski krš karakteristična su posebna reljefna (a) i vegetacijska (b) svojstva koja su pri utvrđivanju Alpskog zida zahtijevala drugačija rješenja nego u ostatku alpskog luka.

Reljef (a) je prožet brojnim kraškim depresijama (vrtačama – na slici manji koncentrični reljefni oblici i udorima – na slici veći koncentrični reljefni oblik: Unška Koliševka) iznad kojih raste šuma (b). Naselje Unec prema Rapalskom ugovoru pripalo je Kraljevini SHS, a u Uniškoj Koliševki Talijani su uredili jednu od većih podzemnih utvrda Alpskog zida u Sloveniji (izvor: Geodetska uprava Republike Slovenije).

Talijanska vojska oblikovala je upute za utvrđivanje, pri čemu su uzete u obzir i karakteristike pograničnih teritorija. S obzirom na tada novooblikovanu vojničku doktrinu koja je nadomjestila koncepte obrane države sa sustavom utvrđenih položaja tipa stalne fortifikacije¹⁴ odabiralo se između dvaju sustava utvrđivanja s obzirom na udaljenost obrane od državne granice. Pojavila se dilema treba li utvrditi samo jedan položaj odnosno obrambenu točku ili treba utvrditi i štititi više strateških položaja, koji se rasprostiru dublje u državni teritorij. Izdavanjem okružnice br. 200 (*Circolare 200*) u srpnju 1931. godine službeno je naznačen početak sustavnog utvrđivanja.¹⁵

¹³ Ibid, 105.

¹⁴ Grom, Štukovnik, Sectoral division, 33.

¹⁵ Ibid.

Desetljeće kasnije objavili su okružnicu br. 13.500 koja je stupila na snagu 14. kolovoza 1941. godine, dakle nakon okupacije Kraljevine Jugoslavije. Važna odredba u toj okružnici namijenjena je rušenju nekadašnjih jugoslavenskih položaja na Rupnikovoj liniji miniranjem, čime bi postigli njihovo onesposobljenje. Rušenja se odnose na utvrđene položaje koji su do travnja iste godine bili dio sustava utvrđenja te okružnice 15.000 (*Fortificazione permanente alle frontiere alpine*). Okružnice su definirale obranu granice prema udaljenosti od granice u tri zone: Sigurnosna zona (*Zona di sicurezza*), Pozicija otpora (*Posizione di resistenza*) i Zona raspoređenja (*Zona di schieramento*).¹⁶

Okružnice su na taj način određivale različite interpretacije prostora i različite mjere koje je talijanska stana koristila pri izgradnji sustava utvrđenja. Okružnice ujedno daju opće smjernice o organizaciji obrane na temelju iskorištavanja prirodnih datosti i s pozornom interpretacijom prostornih datosti.¹⁷

Rupnikova linija

Ubrzo nakon početka radova na talijanskoj strani granice, na utvrđivanje su pomislili i na jugoslavenskoj strani. Do 1938. godine i *Anschlussa* Jugoslavija je imala samo jednoga „opasnog“ i jakog susjeda – Italiju. Ostali susjedi – Austrija, Mađarska, Bugarska i Albanija – su, prema odredbama mirovnih sporazuma nakon Prvog svjetskog rata, morali poštivati ograničenja o naoružanju i broju vojnika, a Rumunjska i Grčka bile su saveznice. Kao posljedica toga postojali su samo jedni vojni planovi prema Italiji, a i oni su bili obrambene prirode.¹⁸

O zaštiti zapadne granice s Kraljevinom Italijom vrh jugoslavenske vojske razgovarao je još od 1926. godine. S tom svrhom osnovane su Komisija za ocjenu operativnog i taktičkog značaja zapadne fronte i Komisija za tehničko-fortifikacijsko planiranje utvrđivanja zapadne granice.¹⁹ Unatoč ozbiljnim namjerama koje je iskazivalo osnivanje komisija, do utvrđivanja prije 1935. godine nije došlo. Područje utvrđivanja granice imenovali su Zapadni front,²⁰ koji je danas u Sloveniji poznatiji kao Rupnikova linija odnosno Rupnikova crta.²¹ Sustav utvrđenja bio je sastavljen od više odsjeka prema Italiji: IV. Železniki, III. Škofja Loka, I. Vrhnika, V. Cerknica i II. Sušak te jedan odsjek

16 Ibid.

17 Ibid.

18 Zvezdan Marković, *Vojska Kraljevine Jugoslavije in utrjevanje zahodne meje na Slovenskem 1937-1941*, diplomsko delo, Miroslav Stiplošek (mentor), Ljubljana 1995, 46.

19 Ustanovljena su bila ukazom Glavnog generalštaba.

20 Prema podacima Markovića u gradivu Štaba za utvrđivanje, koji se nalazi u arhivu Vojnoistorijskog instituta u Beogradu na ni jednom dokumentu obrambena linija prema Italiji nije imenovana po generalu Rupniku. Marković, *Vojska Kraljevine Jugoslavije*, 109.

21 Naziv je dobila po jugoslavenskom generalu slovenskog porijekla Leonu Rupniku, danas poznatijem po tome da je za vrijeme njemačke okupacije tijekom Drugog svjetskog rata bio osnivač i zapovjednik Slovenskog domobranstva te civilni zapovjednik Ljubljanske pokrajine, koju je nakon kapitulacije Italije preuzela nacistička Njemačka. Rupnik je 1937. godine preuzeo vođenje radova utvrđivanja pri štabu za utvrđivanje granice. Janković Potočnik, *Rupnikova linija*, 45.

prema Austriji: VI. Maribor (slika 2). S iznimkom II. odsjeka prema Rijeci, koji je imao zapovjedništvo na Kamenjaku, ostali su odsjeci imali organizirana zapovjedništva u tadašnjoj Dravskoj banovini.

Projekt se konačno nastavio nakon smrti jugoslavenskog kralja Aleksandra Karađorđevića, nakon što je vodstvo države preuzeo regent Pavle Karađorđević.¹ Za nesmetanu izgradnju utvrđenja najprije je trebalo uspostaviti mrežu vojnih cesta, koje su gradili između 1936. i 1938. godine.² Prvotni je plan predviđao da će radovi biti završeni do 1947. godine. Plan je bio postavljen na način da slijedi francuski, odnosno češki uzor i predviđao je dvije utvrđene linije. Prvu su sastavljali bunkeri iz kojih bi se mitraljezi-ma moglo braniti liniju. Drugu su sastavljala veća utvrđenja koje dijelimo na sljemenske i dolinske odnosno zaporne.³ Da je uistinu bila riječ o velikom građevinskom projektu, svjedoče podaci o broju radnika – 1935. godine građevinske su ekipe brojale 15.000, 1939. godine 40.000, a godinu kasnije već 60.000 radnika. Ukupno su izgradili dvanaest teško utvrđenih položaja i 4000 manjih betonskih bunkera.⁴

Godine 1939. došlo je do promjene planova. Nakon priključenja Austrije Njemačkoj država je više sredstava namijenila utvrđivanju sjeverne granice. Unatoč zaoštrenom međunarodnom položaju, u Jugoslaviji su se pojavile optužbe da je skupo utvrđivanje granice neopravdano. Tomu je, prije svega, pripomogao loš gospodarski položaj države. Iz zapisnika vojnog ministra o naoružavanju vojske razvidno je da su sredstva optimalno podijelili za utvrđivanje granice i osposobljavanje vojske. Te godine oblikovali su i novi plan za utvrđivanje granica s naglaskom na smanjivanju utvrda na zapadnoj granici, s iznimkom Vrhniških vrata, te su odlučili zapadnu granicu zatvoriti dograđivanjem lakih objekata.⁵

Posljedica štednje bilo je i smanjivanje broja utvrda i ujedinjavanje bojnih prostora. Francuski i češki primjer utvrda, prema kojima su prvotno gradili liniju, imali su odvojene bojne prostore. Umjesto kupole na vrhu utvrde Jugoslaveni su koristili armirano-betonski stup s trima otvorima za pucanje. Taj polukružni otvor postao je simbolom Rupnikove linije i danas predstavlja jedinstven element u sustavima utvrđivanja 20. stoljeća. Sljedeća posebnost Rupnikove linije su u armirani beton ugrađene čelične spirale koje bi trebale smanjiti štetu mogućih pogodaka.

1 Marković, *Vojska Kraljevine Jugoslavije*, 109.

2 Ibid; Dušan Nećak, Rupnik's defence line – a fortified Slovenian west border, u: *Meje v jugovzhodni Evropi: kultura in politika od XVIII. do XXI. stoletja = Borders in Southeastern Europe: culture and politics between the 18th and 21st century*, Dušan Nećak (ur.), Ljubljana 2004, 69.

3 Jankovič Potočnik, *Rupnikova linija*, 48-50.

4 Ibid, 41.

5 Ibid, 56-58.

Slika 5: Tipično utvrđenje u obrambenom sustavu Rupnikove linije (fotografirao: Jure Tičar).

Iz izvora nam je poznato da su u vrhu jugoslavenske vojske bili svjesni s kojih bi strana neprijatelj mogao upasti, stoga su primjereno osigurali sljedeće strane:¹ 1) Logaški smjer: od Rovta do Planinske doline, 2) Cerkniški smjer: od Planine do cjelokupnog Cerkniškog jezera, 3) Bloški smjer: od ruba Cerkniškog jezera do jugoistočno od Prezida i 4) Gerovski smjer: od jugoistočno od Prezida do karavele Brlog. Smjerovi su utvrđivani u različitoj udaljenosti od granične linije, odnosno s obzirom na mogućnost uporabe prirodnih datosti na pojedinoj mikrolokaciji. Dakle, osigurali su ih i iskorištavanjem reljefa i iskorištavanjem tla.²

1 Marković, *Vojska Kraljevine Jugoslavije*, 110.

2 Ibid, 110, 115. Na pojedinim odsjecima odredili su osam radnih aktivnosti koje su omogućile konačnu izgradnju utvrda. Sve aktivnosti posezale su u prostor i u priličnoj su mjeri promijenile izgled pokrajine. Prva skupna aktivnosti predviđala je maskiranje položaja, i to pošumljavanjem i sječom šuma. Šestom radnom aktivnošću otvoreni su kamenolomi. Preostalih šest aktivnosti bilo je namijenjeno: 2. zidanju objekata, 3. izgradnji komunikacijske infrastrukture, 4. uspostavljanju komunikacijskih veza, 5. uspostavljanju električnih i vodovodnih instalacija, 7. izgradnji transportne infrastrukture (ceste, žičare...), 8. snimanju topografije. (Grom, Štukovnik, Sectoral division, 33; Marković, *Vojska Kraljevine Jugoslavije*, 115-116)

Granica i početak Drugoga svjetskog rata

Utvrđeni položaji na objema stranama granice nikada nisu služili samo svojoj namjeni jer je, primjerice, Rupnikova linija za vrijeme talijanskog napada tijekom Travanjskog rata 1941. godine bila još nedovršena i odmah napuštena. Unatoč neiskorištavanju graničnog sustava utvrđenja, on bi u slučaju napada do neke mjere mogao odigrati svoju ulogu. No rat se odvijao drugačije jer su neprijateljske vojske u Jugoslaviju upale s njezinih sjevernih i istočnih granica i na taj su način gotovo sasvim izbjegle najutvrđenije dijelove.

Nakon brze kapitulacije Jugoslavije, granica od tromede na Peči u Karavankama do sela Spodnji Vrsnik na idrijskom području odnosno Brekovca (južno od Žirova) ostala je državna granica, samo je sada dijelila Italiju i Njemačku odnosno njemačko okupirano područje u Gorenjskoj.³ Na toj se točki odcijepila nova granična linija između njemačkog okupiranog teritorija i od Italije okupirane i priključene Ljubljanske pokrajine. U južnom dijelu (danas u Hrvatskoj) graničila je s novoosnovanom Nezavisnom Državom Hrvatskom. S odsjeka rapalske granice, koja je graničila s Ljubljanskom pokrajinom, otišla je talijanska financijska policija, ali ga nisu napustili pripadnici granične policije i vojska, koja je održala nadzor nad pojasom obrane. Rapalska je granica na taj način u srednjem dijelu izgubila međunarodno značenje, ali je još uvijek ostala unutarnja talijanska pokrajinska granica. Novo razgraničenje bilo je u velikoj mjeri određeno 12. travnja 1941. godine na osnovi Hitlerovih uputa o raspodjeli Jugoslavije, a službeno je nova njemačko-talijanska podjela potpisana 8. srpnja u Berlinu.⁴ Nakon što su Talijani 3. svibnja 1941. godine Ljubljansku pokrajinu kraljevim dekretom, a kasnije zakonom priključili Kraljevini Italiji, rapalska je granica u središnjem dijelu *de iure* prestala postojati.⁵

Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. godine i zapadni dio slovenskog etničkog teritorija okupirali su Nijemci. Julijsku krajinu i Ljubljansku pokrajinu povezali su u Operativnu zonu Jadransko primorje (*Operationszone Adriatisches Küstenland*). Na taj je način rapalska granica u njezinu sjevernom dijelu ponovno promijenila svoju ulogu i sada je služila kao upravna granica između Operativne zone Jadransko primorje i njemačkog okupiranog područja u Gorenjskoj, koje je bilo dio Njemačke.⁶

3 Miha Naglič, Kako svetovna zgodovina vpliva na lokalno? Primer Žirov, u: *O rapalski meji – Zbornik mednarodnega simpozija ob 90. obletnici podpisa rapalske pogodbe*, Rok Klemenčič (ur.), Logatec 2010, 71. Državna granica ostala je do glavnog međaša rapalske granice br. 40. Federico Sancimino, Michele Di Bartolomeo, „Gorizia – Regia Guardia di Finanza and the contraband at the Rapallo border“, *Smuggling Anthologies Reader*. Rijeka 2015, 133.

4 *Karawanken Bote*, 12. 7. 1941, 3.

5 Kacin Wohinc, Pirjevec, *Zgodovina Slovencev*, 85.

6 Tone Ferenc, *Izbrana dela. Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1: razkosanje in aneksionizem*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino FF, 2006, 397-460; Aleš Gabrič, Operacijska cona Jadransko primorje, u: *Slovenski zgodovinski atlas*, France M. Dolinar et al. (ur.), Ljubljana 2011, 185; Žorž, *Varovanje rapalske*, 81.

Granica postaje povijest

Nakon Drugog svjetskog rata granica između Italije i Jugoslavije bila je pomaknuta prema zapadu, puno bliže slovenskoj zapadnoj etničkoj granici. Između 1945. i 1947. godine rapalska je granica razgraničavala Jugoslaviju i Zonu B Julijske krajine. Međunarodnopravno još je uvijek vrijedila, a zaposjele su je jedinice Korpusa narodne odbrane Jugoslavije.⁷

Rapalska je granica konačno ukinuta 10. veljače 1947. godine nakon potpisivanja mirovnog ugovora s Italijom, odnosno 15. rujna iste godine kada je ugovor stupio na snagu.⁸ Lokalno se stanovništvo s granicom *obračunalo* na svoj način: „Neka pamćenje na Rupnikovu liniju zaključim snimkom događaja iz rujna 1947. godine kada su se ... ljudi ... latili pogranične rampe kod Zgaga, koju su u neizmjeru olakšanje svih prisutnih prepilili i na taj način i simbolički porušili više nego dvadesetogodišnju nepravednu rapalsku granicu s Primorskom.“⁹

Granica s Italijom konačno je određena tek tri desetljeća nakon kraja Drugog svjetskog rata, Osimskim sporazumima 1975. godine.

Prilog

„Između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije određena je sledeća granica:

Od visa Peč (kota 1511) [Peč, op. a.], koji je zajednički trima granicama: Italije, Austrije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, do visa Jalovec (kota 2643) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem sever–jug i koja vodi preko kote 2272 (pl. Ponca).

Od visa Jalovec (kota 2643) linija koja vodi vodomeđom između sliva Soče i Save Korenske [Sava Dolinka, op. a.] do visa Triglava (Tricorno) (kota 2863); zatim vodomeđom između sliva Soče i Save Bohinjske [Sava Bohinjka, op. a.] do severoistočnih padina visa Možica (k. 1602) preko kote 2348 (Lepatica) [Plaski Vogel, op. a.], 2003 (Lavševica) [Lanževica, op. a.], 2086 (Kuk) [Tolminski Kuk, op. a.].

Od severoistočnih padina visa Možica do istočnih padina visa Porzen [Porezen, op. a.] (1562) [srpski prijevod pokazuje pogrešnu visinu, ispravna visina je 1632, op. a.], linija koja će se odrediti na terenu sa opštim pravcem sever–jug.

Od istočnih padina visa Porzena (k. 1632) do zapadnih padina visa Blegoša (1562) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem zapad–istok ostavljajući

7 Naglič, *Dediščina rapalske meje*, 88.

8 Više o graničnim pregovorima na kraju rata i sve do 1947. godine vidi: Metod Mikuž, „Vprašanje Julijske krajine in Trsta 1947–1954“. *Zgodovinski časopis*, 29 (1-2), 1975, 3-44.

9 Vida Košmelj-Beravs, „Spomin na utrjevanje meje (Rupnikovo linijo)“, *Loški razgledi*, 49, 2002, 30.

naseljeno mesto Deuča [Davča, op. a.] Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a D. Novake [Dolenji Novaki, op. a.] Italiji.

Od zapadnih padina Blegoša (k. 1562) do istočnih padina visa Bevk (k. 1050), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok–jugozapad, ostavljajući naseljena mesta Leskovca [Leskovica, op. a.], Kopačnica i Zavodenj [Sovodenj, op. a.] Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a oba prelaza Podlaniša [Podlanišče, op. a.] Italiji.

Od istočnih padina visa Bevk (k. 1050) do odmah zapadno od naseljenog mesta Hotedražica, linija koja će biti određena na terenu i koja ostavlja naseljena mesta Javorjudol [Javorjev Dol, op. a.], Žiri, Opale, Hlevište, Rovte, Hotedražicu [Hotedršica, op. a.] Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a Prapretno brdo (k. 1006), naseljena mesta Bresnik [Breznica pri Žireh, op. a.], Vrednik [Vrsnik, op. a.], Zavrtec, Medvedje brdo Italiji.

Zatim do naseljenog mesta Zelše, linija koja u početku vodi zapadno od rova pored kolskog puta Hotedražica–Planina, ostavljajući naseljena mesta Planina, Unec, Zelše i Rakek Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od naseljenog mesta Zelše do Čabranske, linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severozapad–jugoistok, koja vodi prvo istočnim padinama visa Javornik (k. 1268), ostavljajući naseljena mesta Dolenja vas, Dolenje jezero i Otok Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a vrhove kota 875, 985, 963 Italiji; zatim istočnim padinama Bičke Gore (k. 1238) i Pleće Gore (k. 1667), ostavljajući Italiji naseljena mesta Leskova Dolina; zatim seče račvu puta kod kote 912, zapadno od Shodnika prolazi istočno od račve puta kod kote 1146, istočno od Cefri (k. 1399) i dolazi do Čabranske, koja ostaje na italijanskoj teritoriji zajedno sa kolskim putem koji vodi istočnim padinama Snežnika.

Od Čabranske do Griža (k. 502), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok–jugozapad, koja prolazi istočno od Trstenika (k. 1243) preko kote 817, jugoistočno od Suhova, prolazi južno od Židovja (k. 660, zatim istočno od Griža (k. 502) ostavljajući naseljena mesta Klanu i Brezu Italiji, a Studenu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. ...“ (Rapalski ugovor, 4-5).

Izvori i literatura

Izvori

Karawanken Bote, 12. 7. 1941, 3.

Rapalski ugovor (objavljen u „*Službenim novinama*“ br. 141a od 27. juna 1921 god.) i sporazum i konvencije između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije (objavljeni u „*Službenim novinama*“ br. 42 od 23. februara 1923 god.), Beograd 1923.

Službene novine Kraljevine Jugoslavije, 273, Beograd 1920.

Službene novine Kraljevine Jugoslavije, 141a, Beograd 1921.

Službene novine Kraljevine Jugoslavije, 224, Beograd 1922.

Agreement between France, Russia, Great Britain and Italy, signed at London, April 26, 1915 by France; Russia. Treaties, etc, 1894–1917 (Nicholas II); Italy. Treaties, etc, 1900–1946 (Victor Emmanuel III), London 1920.

Decisioni della commissione mista stabilita dalle convenzioni Nettuno e di Belgrado, Roma 1929.

Literatura

Remo Bitelli, *Claustra Alpium Iuliarum, il confine di Rapallo e il fascismo: archeologia come esempio di continuità = Claustra Alpium Iuliarum, rapalska meja in fašizem: arheologija kot primer kontinuitete*, Koper 1999.

Matjaž Bizjak, *Italijanski obrambni načrti proti Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji in gradnja utrjenega obrambnega pasu na italijanski vzhodni meji (Rateče-Reka), 1927-1941*, doktorska disertacija, Gorazd Bajc (mentor) i Borut Klabjan (komentor), Koper 2016.

Gunther Böing (ur.), *Svetovna zgodovina: od začetkov do danes*, Ljubljana 1976.

Ferdo Čulinović, *Riječka država. Od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, Zagreb 1953.

Tone Ferenc, *Izbrana dela. Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno I: razkosanje in aneksionizem*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino FF, 2006.

Tone Ferenc, Milica Kacin Wohinz, Tone Zorn, *Slovenci v zamejstvu: pregled zgodovine 1918-1945*, Ljubljana 1974.

Aleš Gabrič, *Operacijska cona Jadransko primorje*, u: *Slovenski zgodovinski atlas*, France M. Dolinar et al. (ur.), Ljubljana 2011.

Janez Peter Grom, Petra Štukovnik, „Sectoral division of Rapallo border defence systems and discovering the extent of the Rupnik Line fortification system“, *Igra Ustvarjalnosti*, 6, 2018, 30–40.

Miloš Habrnál, Ladislav Čermák, Peter Drakulič, Zvezdan Marković, Aleš Zelenko, *Rupnikova črta in druge jugoslovanske utrdbe iz obdobja 1926-1941*, Dvůr Králové nad Labem 2005.

Aleksander Jankovič Potočnik, *Rupnikova linija – odkrivanje utrd ob rapalski meji*. Logatec 2009.

Rok Jarc, *Rapalska meja: primer reliktnih meje in njeni vplivi na družbeno prostorsko strukturo Zahodne Slovenije*, diplomsko delo, Milan Bufon (mentor), Ljubljana 2002.

Milica Kacin Wohinz, „Jugoslovansko-italijanske pogodbe med dvema svetovnima vojnama“, *Zgodovina v šoli*, 15 (1-2), 2006, 20-26.

Milica Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918-1921*, Maribor, 1972.

Milica Kacin Wohinc, Jože Pirjevec, *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-2000*, Ljubljana 2000.

Joe E. Kaufmann, Robert M. Jurga, *Fortress Europe: European Fortifications of World War II*, Cambridge 1999.

Vida Košmelj-Beravs, „Spomin na utrjevanje meje (Rupnikovo linijo)“, *Loški razgledi*, 49, 2002, 217-230.

Zvezdan Marković, *Vojska Kraljevine Jugoslavije in utrjevanje zahodne meje na Slovenskem 1937-1941*, diplomsko delo, Miroslav Stiplovšek (mentor), Ljubljana 1995.

Peter Mikša, Matija Zorn, *Rapalska meja: četrto stoletje obstoja in stoletje dediščine*, u: *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*, ur. Kornelija Ajlec, Bojan Balkovec, Božo Repe, Ljubljana 2018, 605-641.

Metod Mikuž, „Vprašanje Julijske krajine in Trsta 1947-1954“. *Zgodovinski časopis*, 29 (1-2), 1975, 3-44.

- Miha Naglič, *Dediščina rapalske meje – Rupnikova linija in Alpski zid, življenje ob rapalski meji v letih 1918–43*(47): *Poskus utemeljitve nove muzejske zbirke*, Žiri 2005.
- Miha Naglič, Kako svetovna zgodovina vpliva na lokalno? Primer Žirov, u: *O rapalski meji – Zbornik mednarodnega simpozija ob 90. obletnici podpisa rapalske pogodbe*, Rok Klemenčič (ur.), Logatec 2010, 64-75.
- Dušan Nečak, Božo Repe, *Oris sodobne občine in slovenske zgodovine: učbenik za študente 4. letnika*, Ljubljana 2003.
- Dušan Nečak, Rupnik's defence line – a fortified Slovenian west border, u: *Meje v jugovzhodni Evropi: kultura in politika od XVIII. do XXI. stoletja = Borders in Southeastern Europe: culture and politics between the 18th and 21st century*, Dušan Nečak (ur.), Ljubljana 2004, 63-76.
- Tomaž Pavšič, Rapalska meja, u: *O rapalski meji – Zbornik mednarodnega simpozija ob 90. obletnici podpisa rapalske pogodbe*, Rok Klemenčič (ur.), Logatec 2010, 28-39.
- Federico Sancimino, Michaele Di Bartolomeo, „Gorizia – Regia Guardia di Finanza and the contraband at the Rapallo border“, *Smuggling Anthologies Reader*, Rijeka 2015, 123-137.
- Marko Štepec, Prevratno leto 1918 in razpad monarhije, u: *O rapalski meji – Zbornik mednarodnega simpozija ob 90. obletnici podpisa rapalske pogodbe*, Rok Klemenčič (ur.), Logatec 2010, 16-27.
- Nevenka Troha, Mirovna konferenca in oblikovanje mej, u: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848-1992*, 1. knjiga, Neven Borak et al. (ur.), Ljubljana 2006, 218-226.
- Paolo Ziller, La Venezia Giulia dalla dissoluzione dell' Austria-Ungheria al Regno d'Italia, u: *Friuli e Venezia Giulia storia del'900*, Giampaolo Vandevit (ur.), Gorizia 1997, 161-182.
- Grega Žorž, „Italijanska zasedba slovenskih krajev v novembru 1918“, *Zgodovinski časopis*, 70 (3-4), 2016, 364-380.
- Grega Žorž, *Varovanje rapalske meje in vojaška navzočnost na območju XI. Armadnega zbora*, magistrsko delo, Jernej Zupančič (mentor), Ljubljana 2016.

SUMMARY

The Western Yugoslav Border in Present-Day Slovenia from the end of the First to the end of the Second World War

This paper discusses the formation and the characteristics of the western Yugoslav border in present-day Slovenia from the end of the First World War to the end of the Second World War. It describes the so-called “Rapallo border,” which came into being after the signing of the treaty on November 12, 1920 in the Italian town of Rapallo between the Kingdom of SCS (later known as the Kingdom of Yugoslavia) and the Kingdom of Italy. From the Slovenian point of view, Italy received one third of the Slovene ethnic territory.

The border roughly followed the watershed between the Adriatic Sea basin and the Sava river basin. In the northern part, the divide followed the high mountains of the Julian Alps; in the central area, it followed the hills of the pre-Alps; and in the southern part it crossed the

Dinaric Mountains. The border was marked on the ground with numerous boundary stones, while it was mapped in a scale of 1:5000.

After the signing of the agreement on the course of the boundary, both sides began fortifying it. The Italians began building fortifications in the 1920s, but large-scale works, known as the Alpine Wall, did not commence until 1931. On the Yugoslav side, a similar initiative emerged in the middle of the 1920s, but major works did not start before 1935, when the construction of the so-called Rupnik line began.

After the occupation of the Kingdom of Yugoslavia in 1941, the Italians signed a secret agreement regarding the course of their eastern border with the Germans. The northern part of the Rapallo border remained an international border (between Italy and Germany), while its southern section became an internal Italian provincial border. After the Second World War, the border between Italy and Yugoslavia was shifted to the west, much closer to the Slovene western ethnic border.

Keywords: Rapallo border, Alpine Wall, Rupnik line, First World War, Second World War, Italy, Yugoslavia, Slovenia